Όλα ξεκίνησαν από τον Χόκινγκ (Dylan Evans, The Guardian)

Categories : ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Date : 19 Ιανουαρίου, 2006

"*Το ζήτημα δεν είναι, βέβαια, να εγκαταλείψουν οι επιστήμονες την επιστήμη για να επιδοθούν στη φιλοσοφία, θα μπορούσαν όμως να βάλουν τα ερωτήματά τους σε μια προοπτική.*"

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '90, σημειώθηκε μια μικρή επανάσταση στην εκδοτική βιομηχανία: έγιναν δημοφιλή τα επιστημονικά βιβλία που απευθύνονται στο ευρύτερο κοινό. Ποτέ, βέβαια, δεν ξεπέρασαν τις πωλήσεις των έργων μυθοπλασίας ούτε πέτυχαν να αποσπάσουν πάνω από ένα μικρό μερίδιο της αγοράς των μη λογοτεχνικών βιβλίων. Ωστόσο, μέσα στο δικό της μετριοπαθές πλαίσιο αναφοράς, η επιστήμη έζησε μια περίοδο σημαντικής ακμής στα βιβλιοπωλεία.
Ολα ξεκίνησαν με τον Στίβεν Χόκινγκ, του οποίου το πρώτο βιβλίο με ευρεία απήχηση στο κοινό, «Το Χρονικό του Χρόνου», βγήκε στα βιβλιοπωλεία το 1988. Πολύ γρήγορα και άλλοι (ανάμεσά τους κι εγώ), πήδηξαν πάνω στο τρένο που ανέπτυσε ταχύτητα, και η εκλαϊκευμένη επιστήμη απέκτησε το δικό της τμήμα σε πολλά βιβλιοπωλεία.
Το μεγάλο «μπουμ» έφερε αναπόφευκτα, μαζί του πολλά σκουπίδια. Η στυλιστική καινοτομία των πρωτεργατών γρήγορα μετατράπηκε, στα χέρια εκείνων που τους ακολούθησαν, σε μπαγιάτικες συνταγές που ανακυκλώνονταν ασταμάτητα δίχως έμπνευση και πρωτοτυπία. Ακόμα και οι τίτλοι φαίνονταν να επαναλαμβάνονται ανεάως: Το Πόδι του Πάντα, Το Δάχτυλο του Γαλιλαίου, Ο Εγκέφαλος του Αϊνστάιν...
Μιάμιση δεκαετία αργότερα, υπάρχουν σημάδια ότι η δημοτικότητα της εκλαϊκευμένης επιστήμης έχει αρχίσει να πέφτει. Σε αντίθεση με τους επιστήμονες, το κοινό έχει περιορισμένη όρεξη για τη συσσώρευση γνώσεων πάνω σε επιστημονικά θέματα. Αυτό κατά τη γνώμη μου είναι υγιές. Η ατέρμονη περιέργεια του επιστήμονα μπορεί να φαίνεται συγκινητική, όπως ο ενθουσιασμός του σχολιαρόπαιδου που συλλέγει κονκάρδες, αλλά αυτό που φαίνεται χαριτωμένο σ' ένα παιδί συχνά αποκτά παθολογική χροιά σ' έναν ενήλικα.
Κανένας δεν θα μπορούσε να το θέσει καλύτερα από τον Οσκαρ Ουάιλντ. Στο δοκίμιό του The Decay of Lying («Η παρακμή του ψέματος») διεκτραγωδεί αυτό που αποκαλεί «τερατώδη λατρεία των γεγονότων». Πράγματι, υπάρχει κάτι τερατώδες στην επιστημονική περιέργεια γιατί φαίνεται να αποδίδει στα πραγματικά γεγονότα αξία πέρα απ' αυτήν που έχουν. Τα γεγονότα πρέπει να τα σεβόμαστε, όχι όμως να τα

λατρεύουμε.
Τι εννοούσε ο Ουάιλντ; Πιστεύω ότι εννοούσε μια στάση ζωής που αντιμετωπίζει τα γεγονότα, τα πραγματικά στοιχεία, σαν να έχουν από μόνα τους αξία, ανεξάρτητα από τη χρησιμότητά τους, με τον ίδιο περίπου τρόπο που ο φιλάργυρος αντιμετωπίζει το χρήμα. Ο επιστήμονας περνάει τη ζωή του συσσωρεύοντας δεδομένα χωρίς να νοιάζεται για το ποια είναι η αληθινή αξία τους –δηλαδή για το τι «σημαίνουν». Αντίθετα με τον μηχανικό, ο επιστήμονας δεν θέλει οπωσδήποτε να κάνει κάτι με τα γεγονότα που συλλέγει, να τα αξιοποιήσει για κάποιο σκοπό. Θέλει απλώς να μαζέψει όλο και περισσότερα μέσα στο θησαυροφυλάκιο της προσωπικής του γνώσης.
Αυτός είναι ο λόγος που το παιχνίδι Trivial Pursuit προσφέρει έναν τόσο ακριβή συμβολισμό για την επιστήμη. Οι παίκτες ανταγωνίζονται απαντώντας σε ερωτήσεις σχετικά με διαφόρων ειδών γεγονότα και στοιχεία, γύρω από τη γεωγραφία, τα σπορ, τον κινηματογράφο, το τραγούδι, τη ζωή των διάσημων κ.ο.κ.
Η επιστήμη είναι παρόμοια, μόνο που όλες οι ερωτήσεις αφορούν ένα συγκεκριμένο είδος γεγονότων, τους νόμους της φύσης, και τα διάφορα αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν αυτούς τους νόμους. Οι επιστήμονες δαπανούν τις εργάσιμες ώρες τους παίζοντας αυτή την περιορισμένη εκδοχή του παιχνιδιού χωρίς ποτέ να βαριούνται ή να αναρωτιούνται για το πόσο σημαντική είναι. Κάθε μέρα, τραβούν άλλη μια κάρτα με τον ίδιο αδιάλειπτο ενθουσιασμό. «Πω, πω!», μπορεί να τους ακούσει κάποιος να αναφωνούν καθώς διαβάζουν την επόμενη ερώτηση: «Πώς επηρεάζει η τοπική συσσώρευση της φυτικής ορμόνης αυξίνης τη διαμόρφωση των ριζών της τσουκνίδας και την ανάπτυξη των φύλλων του φυτού;». Κι αμέσως ξεκινάνε να βρούνε την απάντηση.
Ο Οσκαρ Ουάιλντ είχε δίκιο. Υπάρχει κάτι πραγματικά τερατώδες, ενίοτε τρομακτικό, στην επιστημονική περιέργεια. Είναι μυωπική, αποκομμένη από τον περίγυρό της, με αποτέλεσμα να λησμονεί το ευρύτερο πλαίσιο της έρευνας που δίνει νόημα στα ευρήματα. Αυτό το ευρύτερο πλαίσιο έρευνας είναι, τελικά, ένα φιλοσοφικό πλαίσιο, εντός του οποίου τα καυτά ερωτήματα αφορούν τους στόχους της ανθρώπινης ύπαρξης, γενικά, και τους στόχους της ζωής του καθενός, ειδικότερα.
Το ζήτημα δεν είναι, βέβαια, να εγκαταλείψουν οι επιστήμονες την επιστήμη για να επιδοθούν στη φιλοσοφία, θα μπορούσαν όμως να βάλουν τα ερωτήματά τους σε μια προοπτική. Δεν είναι καθόλου κακό να αφιερώσεις τη ζωή σου στο να συλλέγεις μια σειρά από μάλλον αδιάφορα και κοινότοπα στοιχεία, όπως δεν υπάρχει τίποτα κακό στο να κερδίζεις τα προς το ζην καθαρίζοντας τους δρόμους από τα σκουπίδια. Κανένας όμως δεν ισχυρίζεται ότι το επάγγελμα του οδοκαθαριστή είναι η ευγενέστερη δραστηριότητα στην οποία μπορεί να επιδοθεί ο άνθρωπος, ενώ υπάρχουν πολλοί επιστήμονες που το λένε αυτό για την επιστήμη.
Οι επιστήμονες έχουν επενδύσει σημαντικά συμφέροντα στην προσπάθεια να πείσουν άλλους ανθρώπους να συμμεριστούν τις απόψεις τους για την υπερβατική σπουδαιότητα των ερευνών τους. Υπάρχουν πάρα πολλοί επιστήμονες που κυνηγούν

μια περιορισμένη ποσότητα χρηματοδότησης, και ένας τρόπος για να αρπάξουν ένα μεγαλύτερο κομμάτι της πίτας είναι να προβάλλουν υπερβολικούς ισχυρισμούς για τη σημασία του δικού τους πεδίου έρευνας. Ωστόσο, η ύφεση που σημειώνεται στην αγορά βιβλίων εκλαϊκευμένης επιστήμης δείχνει ότι το κοινό έχει αρχίσει να αντιλαμβάνεται την παραφουσκωμένη ρητορική των συγγραφέων και να κουράζεται απ' αυτήν.
Ελπίζω ότι θα αρχίσει τώρα να υποχωρεί η πλημμυρίδα επιστημονικών βιβλίων για το ευρύ κοινό και ότι το είδος αυτό θα επιστρέψει στην πιο περιορισμένη, αλλά καλύτερης ποιότητας, παραγωγή που το χαρακτήριζε παλιότερα. Και ελπίζω επίσης ότι οι επιστήμονες –εκείνοι τουλάχιστον που θέλουν να απευθυνθούν στο ευρύ κοινό και να προκαλέσουν το ενδιαφέρον του– να στοχαστούν σε μεγαλύτερο βάθος για την πραγματική σημασία των επιστημονικών στοιχείων.

* *Ο Ντίλαν Εβανς είναι λέκτορας αυτόνομων συστημάτων στο University of the West of England και συγγραφέας του βιβλίου «Placebo: The Belief Effect».*

(Πηγή: 'Καθημερινή')